

*Mürsəlov Vüsal Zülfüqar oğlu,
magistrant,
Bakı Biznes Universiteti,
Email: vusalmurselov@gmail.com*

MÜASİR DÖVRDƏ MÜƏSSİSƏLƏRDƏ İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Müasir dövrdə sürətli inkişaf və qloballaşma rəqəmsal aləmdən və informasiya texnologiyalarından yan keçə bilməzdi. Çünki bütünlükdə bu inkişafı zəruri edən kompüter proqramlarının inkişafı və bu inkişafın nəticələrinin bütün dünyada hiss olunması prosesidir. İnformasiya Texnologiyalarının inkişafının təzahürü olaraq biz iqtisadi əsaslı maliyyə hesabatlarını müstəqil hazırlaya bilən bir çox kompüter proqramlarının günümüzdə geniş tətbiq olunduğunu qeyd edə bilərik. Bu kompüter proqramlarına Co-ins SAB 1C Logix mikro və s. maliyyə və mühasibatlıq proqramlarını misal çəkə bilərik.

Bu proqramların üstünlükləri barədə, insan əməyini minimuma endirilməsi, xətlərin və kənarlaşmaların əhəmiyyətli dərəcədə azalması və s. elementlər barədə məqalədə geniş təhlillər, elmi araşdırmalar və nümunələr təqdim olunacaqdır.

Azərbaycanda hal-hazırda ən geniş ölçüdə tətbiq olunan bu tip proqramların istifadəsi, onların üstünlükləri və çatışmayan cəhətləri müəyyən edilərək təhlilin nəticəsi kimi təqdim olunacaqdır.

Azərbaycanda maliyyə idarəetməsi bazasında müəssisələrin əksəriyyətində tətbiq olunan proqram, 1C mühasibatlıq proqramıdır. Bütün proqramlar kimi 1C proqramı da verilənlər, əməliyyatlar və hesabatlar bölmələrindən ibarətdir. Verilənlər bölməsində müəssisənin proqram əməliyyatçısı vəzifəsində məsul olan əməkdaşı tərəfindən məhsul adı, ölçü vahidi, kontragentlər, valyuta məzənnələri və s. verilənlər proqrama daxil olunur. Bu verilənlərin daxil edilməsindən sonra onların alış qiyməti, satış qiyməti, miqdarı daxil edilərək, maliyyə əməliyyatları proqrama daxil edilir. Müəyyən periodda daxil edilən bu əməliyyatlar vasitəsilə biz həmin periodun sonunda, anbar qalığı, satış miqdarı, alacaqların period sonuna olan son qalıqları, kassa hesabatı kimi bir çox hesabat sənədləri əldə edə bilərik. Bir nümunə ilə avtomobil ehtiyat hissələri satan bir müəssisənin təmsilində bu prosesin təhlilini göstərə bilərik.

Müəssisə verilənlər bölməsində virtual kassa yaradır, nəgd satış kontragenti daxil edir, avtomobil ehtiyat hissələri (mühərrik yağları, sürət qutusu yağları, yağ filtrləri, hava filtrləri, əyləc qəlibləri, faralar, lampalar və s.) stok kartlarını daxil edir. Bu stok kartlarında məhsulun adını, markasını, həcmi və ya miqdarını, alış və satış qiymətini təyin edir. Daha sonra həmin məhsulları əməliyyatlar bölməsində nəgd və ya nisyə satış sənədində miqdarını və satış qiymətini daxil edərək yaddaşa yazır. Həmin sənədin işlənməsi nəticəsində hesabat əldə olunur. Misal üçün 10w40 göstəricisi olan Castroll markalı 4L həcmində 45 azn alış qiyməti olan mühərrik yağı, Cəfər adlı bir kontragentə nəgd satış sənədi ilə 53 azn satış qiyməti ilə 2 ədəd olmaqla qeydə alınır. Bu zaman hesabat bölməsində müəssisədə virtual anbarda olan həmin məhsulun miqdarı satış sənədi işləndiyi üçün 2 ədəd azalır. Satış sənədinin qeydə alınması ilə Cəfər adlı kontragentin borcu yaranır və alıcılar bölməsində 106 azn borcu yarandığına görə cədvəldə adı və borcu əks olunur. Satış nəticəsində kassaya 106 azn kassa mədaxil

sənədi işləndiyi üçün kassamız 106 azn artır, Cəfər borcunu ödədiyi üçün, borc öhdəliyi sonlandığı üçün alıcılar siyahısında daha adı əks olunmur. Satış nəticəsində gəlir hesabatı bölməsində (106-2x45) 16 azn gəlir əks olunur. Bu örnəklə biz 1C mühasibatlıq proqramında biz həm verilənlərin daxil edilməsini, həmin verilənlər əsasında satış əməliyyatını, satış əməliyyatının nəticəsində isə hesabatların əldə olunmasını təhlil etdik. Gün ərzində müəssisədə 10-larla bu tip əməliyyatlar proqrama işlənir. Bu əməliyyatlara mal mədaxil sənədi, satış sənədi, kassa mədaxil və ya kassa məxaric sənədi, satışdan geri qaytarılan məşhulun anbara mədaxil olunması sənədi və s. əməliyyatlar daxildir.

Kompüter proqramları olmayan dövrdə müəssisələr bu əməliyyatları mühasibat dəftər və jurnallarında əlyazma sənədləri ilə qeydə alaraq toplayırdılar. Bu zaman bu sənədlərin rüb sonunda maliyyə hesabatının hazırlanması üçün mühasiblər olduqca uzun vaxt sərf edərək həmin sənədləri araşdırıb emal edib əziyyət çəkirdilər. İndi isə kompüter proqramları vasitəsilə kassa hesabatını hazırla və ya anbar qalığını dərc et düyməsini sıxaraq, 2 saniyə ərzində biz istənilən hesabatı rahat əldə edərək çap edə bilirik. Mühasibatlıq və maliyyə idarəetməsi proqramları müəssisələrin işini olduqca rahatladaraq, əhəmiyyətli dərəcədə vaxt itkisini azaltmışdır. Eyni zamanda insan amilini nəzərə alsaq hesablamalar zamanı kompüter proqramları nanotexnologiya ilə hesablama apardığı üçün xəta payı minimuma qədər azalır. Ən mühüm amil verilənlər və əməliyyatlar bölməsində dataların dəqiq daxil edilməsidir. Verilənlər düzgün daxil edilsə, əməliyyatlar səhvsiz icra olunsa, proqram hesabat bölümündə tam dəqiq informasiyalar hazırlamış olur.

Kiçik və orta sahibkarlıqla məşğul olan müəssisələr çoxluq təşkil etdiyinə görə 1C mühasibatlıq proqramının geniş yayıldığını qeyd etdik. Lakin logix, 1C, mikro, logo unity, kimi mühasibatlıq proqramları hər nə qədər bizə istədiyimiz hesabatları sürətli dərc etmə imkanı versə də, müasir beynəlxalq standartlara cavab verən gəlir hesabatı, pul hərəkətinin axını cədvəli, maliyyə balansı kimi hesabat cədvəllərini istənilən formada hazırlaya bilmirlər.

Famil Kərimzadə adlı azərbaycanlı mütəxəssis 1C proqramının bu çatışmamazlıqlarını təhlil edərək özünə məxsus Logix mühasibatlıq proqramını yaradaraq, hesabat cədvəllərini təkmilləşdirmişdir. Son zamanlarda bir çox müəssisələr Mado, Araz Marketlər şəbəkəsi, bir sıra aptek və nəşr evləri yerli məhsulumuz olan Logix mühasibat proqramının üstünlüklərini təhlil edərək, bu proqramdan öz müəssisələrində istifadə etməyə başlamışlar. Lakin istehsal müəssisələrində (mebel, ərzaq istehsalı kimi) hesabatlılıqda çox miqyaslı və geniş elementli modullar tələb olunduğu üçün, bu proqramlar istehsal müəssisələrində hələ də tam istənilən nəticəni əldə edə bilmirlər. Belə ki, taxtanın həcmi hesablanması, o məhsula istifadə olunan rəngin miqdarı, rənglənmə zamanı taxtaya hopma nəticəsində rəngin itkiyə getmə və sərfiyyat həcmi kimi bir çox məsələlərin proqramda istehsal modulunda öz əksini dəqiq tapması üçün informasiya texnologiyaları mütəxəssisləri bu sahəni dərinlən bilmədikləri üçün tam arzu olunan nəticələr hələ ki, əldə oluna bilmir. Bəzən informasiya texnologiyaları sahəsi üzrə mükəmməl biliyi olan bir mütəxəssisin maliyyə və mühasibatlıq biliyi yetərsiz olduğu üçün proqram modullarını hazırlayarkən tam mükəmməl hesabat cədvəlinin tərtib olunmasını təmin edə bilmir. Bu səbəbdən kompüter proqramlarının hazırlanması zamanı daha çox maliyyə vəsaiti cəlb edərək, bütün sahələr üzrə xidmət sekto-

runda və qeyri xidmət sektorunda mövcud olan mütəxəssislərin proqram yazılımina cəlb olunmasını mühüm hesab edirəm. Onların bu sahədə qarşılaşdığı praktiki çətinlikləri dinləyərək mütəxəssislərin bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün təklif etdikləri mexanizmləri hazırlamaq lazımdır.

Xarici təcrübədə biz mühasibatlıq proqramlarının bu cür işləndiyinin şahidi oluruq. Bu səbəbdən Paşa Holding, Azərsun Holding və digər irihəcmli holdinglər və müəssisələr isə Coins və SAB kimi bahalı və geniş funksiyalı mühasibatlıq proqramlarından istifadə edirlər. Belə ki, bu tip reytingli və bahalı proqramlar müəssisənin gəlir hesabatını, aktivlərini və passivlərini, pul hərəkətlərinin axını cədvəlini, maliyyə balansını hesabat bölümündə olduqca professional modullarla çoxelementli və müasir standartlara cavab verən cədvəllərlə istifadəyə əlverişli formatda hazırlaya bilirlər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. R.M.Əliquliyev, Ə.Q.Əliyev. İqtisadi proseslərdə informasiya texnologiyaları. Bakı, Elm, 2002, 48 səh.
2. Ələvsət Qaracaoğlu Əliyev. İnformasiya elminin tarixi, predmeti, məqsədi və onun cəmiyyətdəki rolu və vəzifələri. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu.
3. İsmayıl Calallı (Sadıqov), “İnformatika terminlərinin izahlı lüğəti”, 2017, “Bakı” nəşriyyatı, 996 s.
4. İnformasiya Texnologiyalarına aid elmi sayt.
5. İnformasiya Texnologiyaları Arxivləşdirilib 2019-01-01 at the Wayback Machine.